

การเปลี่ยนแปลงด้านอรรถศาสตร์ของ “ฤ”

กรกฤช มีมงคล¹

Semantic change of “rue”

Gornkrit Meemongkol¹

Received 1/3/2021

Revised 26/3/2021

Accepted 25/04/2021

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางความหมายของคำว่า “ฤ” โดยประยุกต์กรอบแนวคิดของ Terry Crowley มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษามีจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ จารึกวัดเขาสุมนภู จารึกกฎหมายลักษณะโจร จินตามณีเล่ม 1 ลิลิตพระลอ ราชอิรสา และจินตามณีเล่ม 2 ผลการศึกษาพบว่า ในสมัยสุโขทัยคำว่า “ฤ” มักใช้ในความหมายเชิงอุปมาอุปไมยมีความหมายว่า “เช่นนั้น” ในสมัยอยุธยาพบว่า การใช้คำว่า “ฤ” ความหมายเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยสุโขทัยแบบความหมายแยกออก โดยพบว่ามีความหมายเป็นคำเชื่อมเพื่อแสดงเหตุผล ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพบว่า คำว่า “ฤ” มีความหมายแยกออกมาเป็นคำสร้อยและมักใช้ในวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง ในสมัยปัจจุบันพบว่า การใช้คำว่า “ฤ” มักใช้แทนคำว่า “หรือ” ในประโยคคำถาม ผลการศึกษาที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจด้านภาษาศาสตร์เชิงประวัติต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: การศึกษาข้ามสมัย ภาษาศาสตร์เชิงประวัติ อรรถศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงทางความหมาย

Abstract

The objective of this study was to investigate semantic change of “rue”. The analysis was based upon conceptual frameworks developed by Terry Crowley. The analysis was conducted using six documents. There were Inscriptions of Wat Kaosumonkul, Inscriptions of the Sukhothai-era Law of Banditry, Chindamanee Book 1, Lilit Pra Lor, Rachathirat and Chindamanee Book 2. The findings showed that in Sukhothai period, “rue” was often used in the metaphoric meaning of “like that”. In Ayutthaya period, the meaning of “rue” was changed from Sukhothai period in the pattern of separated meaning and “rue” was used as a connector of reason. In Rattanakosin period, “rue” was the separated meaning to a particle and it was often used in poetry. In the present age, “rue” was often used in place of “rue” (rising tone) as a question. The findings of this study are beneficial to people who are interested in historical linguistics in the future.

Keywords: Diachronic study, Historical linguistics, Semantics, Semantic change

¹ วิทยาลัยนานาชาติเพื่อศึกษาความยั่งยืน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

International College for Sustainability Studies, Srinakharinwirot University

E-mail: gornkrit@gs.wu.ac.th

ความสำคัญของปัญหา

คำว่า “ฤ” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายไว้ 2 ความหมายว่า “ฤ” ๑ [รือ] เป็นรูปสระในภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นเสียงยาวของ “ฤ” เมื่อไทยนำมาใช้ออกเสียงเป็น “รือ” เช่น ฤษี และ “ฤ” ๒ [รือ] ว. หรือ, อะไร, ไม่ใช่; โดยมากใช้ในบทร้อยกรอง เช่น กวีฤแล้งแหล่งสยาม.” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554) “ฤ” ปรากฏการใช้ในเอกสารมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามความหมายของ “ฤ” อาจแตกต่างกันในแต่ละยุคสมัยเนื่องจากภาษาย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

กระบวนการการเปลี่ยนแปลงของภาษา คือ กระบวนการที่มีคำบางคำสูญหายไปหรือมีความหมายใหม่และอาจมีคำบางคำที่เกิดขึ้นมาใหม่จากที่ไม่เคยมีการใช้กันมาก่อนหน้า (ธวัช ปุณโณทก, 2553) กระบวนการการเปลี่ยนแปลงของภาษามีหลายมิติ เช่น การเปลี่ยนทางเสียง ไวยากรณ์และความหมาย โดยที่การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางความหมายของคำมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงของความหมายที่เกิดขึ้น

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางความหมาย เช่น การศึกษาการสูญศัพท์ การศึกษาดังกล่าวนี้นำให้ทราบว่าคำที่ศึกษาอยู่นั้นอยู่ในภาวะที่ใกล้สูญหายหรือได้สูญหายไปแล้ว ส่วนการศึกษาการเพิ่มศัพท์เป็นการศึกษาคำศัพท์ใหม่ที่อุบัติขึ้นในสังคมจากบริบทที่แตกต่างของแต่ละยุคสมัย การศึกษาภาษาศาสตร์เชิงประวัติอาจเป็นการศึกษาแบบบูรณาหลายแขนงเข้าด้วยกันก็ได้ เนื่องจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงของภาษาอาจเกิดขึ้นในหลายมิติพร้อม ๆ กัน

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภาษาอาจเรียกว่าอีกชื่อหนึ่งว่าการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงประวัติ (Historical Linguistics) หรือการศึกษาภาษาแบบข้ามสมัย (Diachronic Linguistics) ซึ่งเน้นการค้นหาลักษณะทางภาษามายืนยันและอธิบายการเปลี่ยนแปลงของภาษาในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น การศึกษาการเกิดความต่างด้านความสั้นยาวของสระกลางและสระต่ำในภาษาไทย (พุทธชาติ ธัญญยานนท์, 2536) และการกำหนดสมัยของการยวขึ้นของสระในภาษาไทย (พิทยาวัฒน์ พิทยาภรณ์ และคณะ, 2559) จะเห็นได้ว่างานวิจัยทั้งสองเป็นการศึกษาด้านการเปลี่ยนแปลงทางเสียง แต่เมื่อพิจารณาถึงการศึกษาด้านการเปลี่ยนแปลงของภาษาทางด้านความหมายในประเทศไทยนั้นในปัจจุบันยังคงมีอยู่อย่างจำกัด ด้วยเหตุนี้การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภาษาทางด้านความหมายจึงเป็นที่น่าสนใจ และเป็นที่น่าสนใจว่า คำว่า “ฤ” มีการใช้ในภาษาไทยเรื่อยมาแม้ว่าจะเป็นคำยืมมาจากภาษาสันสกฤต จากเหตุผลที่ได้กล่าวมาข้างต้นจึงเป็นที่น่าสนใจว่าคำว่า “ฤ” ในแต่ละยุคสมัยใช้อย่างไร มีความหมายว่าอะไร เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความหมายหรือไม่และมักปรากฏร่วมกับคำใดบ้าง อีกทั้งยังไม่พบว่ามีการศึกษาการใช้คำว่า “ฤ” จำนวนมากนักน้อยเพียงใดในแต่ละยุค งานวิจัยนี้จึงเลือกศึกษาคำว่า “ฤ” เพื่อมุ่งหาคำตอบให้กับคำถามที่ได้กล่าวมา

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางความหมายของคำว่า “ฤ” ที่ปรากฏในวรรณกรรมที่สำคัญในสมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ความสำคัญของการศึกษา

ได้ข้อมูลว่า “ฤ” ในแต่ละยุคสมัยใช้อย่างไรและมีความหมายว่าอะไรบ้าง คำว่า “ฤ” คือคำว่า “หรือ” หรือไม่ คำว่า “ฤ” เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความหมายหรือไม่ อย่างไร และมักปรากฏร่วมกับคำใดบ้าง ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภาษาและผู้สนใจศึกษาในวรรณกรรมต่อไปในอนาคต

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยที่กล่าวถึงนี้เป็นของเขตด้านเนื้อหาที่ศึกษา โดยขอบเขตของข้อมูลที่ใช้ศึกษาจะกล่าวถึงในหัวข้อวิธีการวิจัย รายละเอียดดังนี้

งานวิจัยนี้ศึกษาการศึกษาคำว่า “ฤ” ที่ปรากฏอยู่ในบริบทแวดล้อมทางภาษาเท่านั้น เช่น “ฤ” ที่ปรากฏอยู่ในประโยค กาพย์ โคลง กลอน แต่งงานวิจัยนี้ไม่ศึกษา “ฤ” ที่ผสมกับคำอื่นๆ แล้วกลายเป็นคำใหม่ที่มีความหมาย เช่น ฤษี ฤชัย และไม่ศึกษา “ฤ” ที่ถูกกร่อนเสียงกลายเป็น “ฤ” เช่น ฤดี ฤทัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

การเปลี่ยนแปลงทางความหมายในงานวิจัยนี้ หมายถึง ความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปของคำว่า “ฤ” แม้ว่าจะมีการกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงด้านชนิดของคำ เช่น คำว่า “ฤ” มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นคำเชื่อมและคำสร้อย แต่งงานวิจัยนี้จัดให้เป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านความหมายของคำว่า “ฤ” เมื่อถูกนำไปใช้ในบริบทที่แตกต่างกันเท่านั้น เนื่องจากยังไม่สามารถสรุปได้อย่างแน่ชัดว่า คำว่า “ฤ” เปลี่ยนชนิดของคำ กลายเป็นคำเชื่อมและคำสร้อยอย่างถาวรหรือไม่ อีกทั้งงานวิจัยนี้ไม่ได้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาและอธิบายถึงกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ (Grammaticalization) ของคำว่า “ฤ”

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดด้านการเปลี่ยนแปลงทางความหมายของคำของ Crowley (1987) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดด้านการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำ มีรายละเอียดดังนี้

การเปลี่ยนแปลงทางความหมายประกอบด้วย 4 รูปแบบ ได้แก่

1. ความหมายกว้างออก หมายถึง การที่ความหมายในปัจจุบันมีความหมายมากกว่าในอดีต นั่นคือการที่คำมีความหมายกว้างออกไป เช่น ในภาษา Tok Pisin คำว่า pigeon เดิมเคยมีความหมายว่า นกพิราบ แต่ในปัจจุบันหมายถึงนกทุกชนิด
2. ความหมายแคบเข้า หมายถึง การที่ความหมายในปัจจุบันมีความหมายเพียงส่วนเดียวจากความหมายในอดีต เช่น ในภาษา Tok Pisin คำว่า dry หมายถึง แห้ง แต่ปัจจุบันมีความหมายว่า มะพร้าวแห้ง
3. ความหมายแยกออก หมายถึง การที่คำมีความหมายใหม่เพิ่มขึ้นมาแต่ความหมายที่เพิ่มนั้นยังคงมีเค้าโครงความหมายเดิมอยู่ เช่น คำว่า pitch black มีความหมายว่า สีดำเข้ม โดยที่คำว่า pitch จะใช้กับสีดำเท่านั้น แต่ในปัจจุบันคำว่า pitch สามารถใช้กับสีอื่น ๆ ได้ โดยมีความหมายว่าเข้ม เช่น pitch yellow
4. การละทิ้งความหมายเดิม หมายถึง การที่คำเปลี่ยนความหมายไปเป็นอย่างอื่นโดยที่ความหมายใหม่ไม่มีเค้าโครงความหมายเดิมอยู่เลย

(Terry Crowley, 1987, p.179-182)

วิธีการวิจัย

วิธีการวิจัยใช้การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลแบบเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากผลงานวรรณกรรม จำนวน 6 เรื่อง ใน 3 ยุคสมัย โดยยุคสมัยแบ่งตามการแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ไทยตามราชอาณาจักรหรือราชธานี ได้แก่ 1. สมัยสุโขทัย ประมาณ (พ.ศ. 1792 – 2006) เริ่มจากปีพ็อขุนศรีอินทราทิตยขึ้นครองราชย์สมบัติและสถาปนากรุงสุโขทัยเป็นราชธานี 2. สมัยอยุธยา (พ.ศ. 1893 – 2310) เริ่มจากปีที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ขึ้นครองราชย์และสถาปนากรุง

อยุธยาเป็นเมืองหลวงจนถึงปีสุดท้ายในรัชสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ) และ 3. สมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้น เริ่มจากปีที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชขึ้นครองราชย์และสถาปนากรุงเทพฯ เป็นเมืองหลวง
กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดได้มาจากเลือกแบบชี้เฉพาะเจาะจงโดยเลือกใช้วรรณกรรมที่เป็นวรรณกรรมเด่นของแต่ละยุคมาเป็น
เกณฑ์ในการคัดเลือก และงานวิจัยนี้ศึกษาในวรรณกรรมเพียง 6 เรื่อง เนื่องจากวรรณกรรมทั้ง 6 เรื่องเป็นวรรณกรรมเก่า
โบราณที่มีการนำมาจัดพิมพ์ใหม่ทำให้เอกสารมีข้อความเนื้อหาที่สมบูรณ์ น่าเชื่อถือและสามารถเข้าถึงเนื้อหาได้อย่าง
แพร่หลาย รายละเอียดของวรรณกรรมที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างมีดังนี้

1. สมัยสุโขทัย

ศึกษาจาก 2 แหล่งข้อมูล โดยแหล่งข้อมูลที่ 1 ได้แก่ จารึกวัดเขาสุมนกูฏ (ศิลาจารึกหลักที่ 8) พุทธศักราช
1912 และแหล่งข้อมูลที่ 2 ได้แก่ จารึกกฎหมายลักษณะโจร (ศิลาจารึกหลักที่ 38) สันนิษฐานว่าจารึกขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่
19-20 คือระหว่าง พ.ศ. 1856-1976 ซึ่งแหล่งข้อมูลทั้งสองถูกรวบรวมไว้ในหนังสือวรรณคดีสุโขทัย โดยรอง
ศาสตราจารย์น้อมนิจ วงศ์สุทธีธรรม (น้อมนิจ วงศ์สุทธีธรรม, 2534)

2. สมัยอยุธยา

ศึกษาจาก 2 แหล่งข้อมูล โดยแหล่งข้อมูลที่ 1 ได้แก่ หนังสือจินตามณีเล่ม 1 ซึ่งเป็นแบบเรียนหนังสือไทยแต่งขึ้นใน
สมัยอยุธยาตอนกลางโดยพระโหราธิบดี รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และแหล่งข้อมูลที่ 2 ได้แก่ วรรณกรรมเรื่องลิลิต
พระลอ สันนิษฐานว่าแต่งในช่วง พ.ศ. 1616-1693

3. สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ศึกษาจาก 2 แหล่งข้อมูล โดยแหล่งข้อมูลที่ 1 ได้แก่ วรรณกรรมเรื่องราชาธิราช พ.ศ. 2328 พระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) พระยาอินทอัครราช พระภริมรัศมีและพระศรีภูริปริชา
แปลและเรียบเรียงเรื่องราวของพระเจ้าราชาธิราชซึ่งปรากฏอยู่ในพงศาวดารมอญให้เป็นภาษาไทย และแหล่งข้อมูลที่ 2 ได้แก่
หนังสือประถมจินตามณีเล่ม 2 โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงวงษาธิราชสนิททรงนิพนธ์ขึ้นตามพระราชปรารภใน
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปลายรัชกาลที่ 3 ปีพ.ศ. 2392

รายละเอียดข้างต้นสามารถเขียนเป็นตารางได้ดังนี้

ตาราง 1 แสดงวรรณกรรมที่ใช้ในการศึกษาแบ่งตามยุคสมัย

ยุคสมัย	วรรณกรรมที่ใช้ในการศึกษา
1. สุโขทัย	จารึกวัดเขาสุมนกูฏ (ศิลาจารึกหลักที่ 8) และจารึกกฎหมายลักษณะโจร (ศิลาจารึกหลักที่ 38)
2. อยุธยา	หนังสือจินตามณีเล่ม 1 และ ลิลิตพระลอ
3. รัตนโกสินทร์ตอนต้น	ราชาธิราช และ หนังสือจินตามณีเล่ม 2

จากตาราง 1 จะเห็นได้ว่าในยุคสุโขทัย วรรณกรรมที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ จารึกวัดเขาสุมนกูฏ (ศิลาจารึกหลักที่ 8)
และจารึกกฎหมายลักษณะโจร (ศิลาจารึกหลักที่ 38) ในยุคอยุธยา วรรณกรรมที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ หนังสือจินตามณีเล่ม 1
และลิลิตพระลอ และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น วรรณกรรมที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ราชาธิราชและหนังสือจินตามณีเล่ม 2
ขั้นตอนการวิจัยมีดังนี้

1. ศึกษาแนวทางการทำวิจัยจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

2. ค้นหาแหล่งข้อมูลเพื่อใช้ในการศึกษาโดยแบ่งตามยุคสมัยของประวัติศาสตร์ไทย โดยเลือกเฉพาะวรรณกรรมที่นำมาตีพิมพ์ใหม่เป็นหนังสือที่มีข้อความสมบูรณ์และสามารถเข้าถึงเนื้อหาได้
3. ค้นหาคำว่า “ฤ” ในแหล่งข้อมูลทั้ง 6 เรื่องใน 3 ยุคสมัยที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง ที่กล่าวข้างต้น โดยผู้วิจัยไล่หาคำว่า “ฤ” ในเอกสาร เมื่อพบคำว่า “ฤ” แล้ว ผู้วิจัยจะบันทึกไว้ว่าพบคำว่า “ฤ” อยู่ที่ไหนใด และคัดลอกรายละเอียดเอาไว้
4. นำข้อมูลคำว่า “ฤ” ที่พบมาวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจะวิเคราะห์บริบทที่อยู่แวดล้อมคำว่า “ฤ” ด้วย เช่น ผู้วิจัยพบข้อความ ดังนี้

“.... ก ศรีพุทธสมบัติ บ คนดั่งฤ”

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลและบันทึกไว้ว่า “ฤ” ปรากฏหลังคำว่า “ดั่ง” ดังนั้นคำว่า “ฤ” น่าจะเกี่ยวข้องกับการอุปลักษณ์ จากนั้นไปหาข้อมูลเพิ่มเติมว่าข้อความที่พบมีความหมายว่าอย่างไร และคำว่า “ฤ” มีความหมายว่าอะไร ถ้าประเด็นใดผู้วิจัยไม่สามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ ผู้วิจัยทำการหาข้อมูลเพิ่มเติมจากการศึกษาค้นคว้าและสอบถามจากผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมและวรรณคดีเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบ

5. นำข้อมูลทีวิเคราะห์ได้มาสรุปผล โดยเน้นการนำความหมายของแต่ละยุคสมัยมาเปรียบเทียบกับกันว่า คำว่า “ฤ” มีการเปลี่ยนแปลงทางความหมายหรือไม่ อย่างไร

6. นำผลการศึกษามาเรียบเรียงในรูปแบบของรายงาน

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้แบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ยุคสมัย ผลการศึกษามีดังนี้

สมัยสุโขทัย

ในสมัยสุโขทัยพบว่าคำว่า “ฤ” มักใช้ในความหมายเชิงอุปลักษณ์โดยใช้ร่วมกับคำว่า “ดั่ง” เป็น “ดั่งฤ” และพบการใช้ในความหมายว่า “เช่นนั้น” “เป็นเช่นนั้นอยู่นั่นเอง” โดยมักใช้ร่วมกับคำว่า “กั” เป็น “ฤกั” ซึ่งคำว่า “กั” ในที่นี้ทำหน้าที่เสมือนเป็นคำสร้อย และเป็นที่น่าสังเกตว่าคำว่า “ฤ” ในสมัยสุโขทัยมักไม่ใช้เดี่ยวๆ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างข้อมูลต่อไปนี้

.... ก ศรีพุทธสมบัติ บ คนดั่งฤ

(ศิลาจารึกเขาสุมนภู วรรคที่ 10)

จากข้อมูลข้างต้นคำว่า “ฤ” ที่ปรากฏข้างต้นน่าจะมีความหมายเชิงอุปลักษณ์ อันจะเห็นได้จากการปรากฏร่วมกับคำว่า “ดั่ง” ซึ่งมักนิยมใช้ในการอุปลักษณ์หรือเปรียบเทียบ อาจใช้กรณีอุปลักษณ์เชิงบุคลาธิษฐานก็ได้ ในที่นี้คำว่า “ดั่งฤ” เป็นคำหนึ่งคำที่ใช้ร่วมกันและมีความหมายเสมือนเป็นคำ ๆ เดียว

“ในฝูงดั่งนี้ท่านจักให้โทษ (ดุจลักราชา) และคนท่าน ของท่านชื่อฤกัก็อันขโมยอันเอาแล”

(ศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจรสมัยสุโขทัย วรรคที่ 20)

ข้อมูลข้างต้นมีบริบทเกี่ยวข้องกับการลงโทษผู้กระทำความผิด จากบริบททำให้คาดคะเนความหมายได้ว่า ให้งโทษเหมือนลักทรัพย์และผู้คนหรือทรัพย์สินของคนอื่นก็ชื่อเท่ากับเป็นขโมยอยู่นั่นเอง คำว่า “ฤ” ในกรณีนี้ น่าจะมีความหมายว่า “ก็” เป็นเช่นนั้น “เป็นเช่นนั้นอยู่นั่นเอง” ใช้ร่วมกับคำว่า “ก็” ซึ่งมีลักษณะเป็นคำสร้อย

“ผู้อันขโมยลักไป และตนจะส่ง (ไปให้โดย) ประสงค์สินชื้อฤก็ดี และตนพาไปถวายไปเวนแก่เจ้าไท”

(ศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจรสมัยสุโขทัย วรรคที่ 23)

ข้อมูลข้างต้นมีบริบทเกี่ยวข้องกับการกฎหมายในยุคสมัยสุโขทัย จากข้อมูลข้างต้นความหมาย คือ มีการลักขโมยเกิดขึ้น ผู้ใดประสงค์ซื้อเสียไปเวนคืนให้แก่เจ้าของ ไม่มีความผิดทางอาญา คำว่า “ฤ” ในกรณีนี้ น่าจะมีความหมายว่า “ก็” เป็นเช่นนั้น “เป็นเช่นนั้นอยู่นั่นเอง” ใช้ร่วมกับคำว่า “ก็” ซึ่งมีลักษณะเป็นคำสร้อย

สมัยอยุธยา

ในสมัยอยุธยาพบว่า การใช้คำว่า “ฤ” ยังคงใช้ร่วมกับคำอื่น ๆ เช่น คำว่า “ตั้งฤ” เช่นเดียวกับสมัยสุโขทัยแต่ความหมายเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะความหมายแยกออก นั่นคือ คำว่า “ฤ” มีการกินความหมายมากขึ้นแต่ก็ยังมีคำของความหมายเดิมและยังคงความหมายเหมือนเป็นคำสร้อยอยู่ โดยพบว่าคำว่า “ฤ” มีความหมายแยกออกไป 4 รูปแบบ ได้แก่ 1. คำว่า “ฤ” มีความหมายแสดงการกระทำอย่างต่อเนื่องของเหตุการณ์ 2. คำว่า “ฤ” มีความหมายเป็นคำแสดงการปฏิเสธโดยแปลว่า “ไม่” 3. คำว่า “ฤ” ใช้เหมือนเป็นคำสร้อยและไม่มีความหมายที่ชัดเจน และ 4. คำว่า “ฤ” ใช้เหมือนเป็นคำเชื่อมโดยมีความหมายว่า “หรือ” ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างข้อมูลต่อไปนี้

“ข้าให้ถวายชีวิตเพื่อข้าชิตข้าเชื้อเชื่อดังฤเหตุใด ฤ มิไว้ใจเท่าเผ้าสองแม่

ณ หัวเจ้ามิได้เอนดูเพื่อฤฯ”

(ลิลิตพระลอ วรรคที่ 29)

จากข้อมูลข้างต้นพบว่าคำว่า “ฤ” คำแรกใช้ร่วมกับคำว่า “ตั้ง” เป็นคำว่า “ตั้งฤ” น่าจะมีความหมายเหมือนในสมัยสุโขทัย แต่คำว่า “ฤ” คำที่สองซึ่งวางไว้ท้ายประโยคน่าจะมีความหมายเปลี่ยนแปลงไปจากในสมัยสุโขทัย โดย “ตั้งฤ” ในสมัยอยุธยานี้ น่าจะมีความหมายว่า “หรือ”

“บนานเห็นเปนปู้รูปเฝ้าอยู่ดูหลาก สองประจากษัตริย์ใครจักปุนปู้ได้

ปู้ช่วยสองลูกให้แต่นี้ฤไปอื่นเลยฯ”

(ลิลิตพระลอ วรรคที่ 68)

จากข้อมูลข้างต้นพบว่าคำว่า “ฤ” น่าจะมีความหมายว่าการดำเนินอย่างต่อเนื่องหรือกระทำเรื่อยไป โดยในข้อมูลข้างต้นน่าจะมีความหมายว่า ให้ปู้คุ้มครองลูกทั้งสองเรื่อยไป อย่าเปลี่ยนเป็นอื่นเลย

“เดชพระบาร์มีลัน

อนันต์

จักนับด้วยกับกัลป์

ฤได้

สมภารภูตแต่บรรพ์

นานก

ยิ่งบำเพ็ญเพิ่มไว้

กราบเกล้าโมทนา ฯ”

(จินตตามณี เล่ม 1, หน้า 44)

จากข้อมูลข้างต้นพบว่าคำว่า “ฤ” น่าจะมีความหมายว่า “ไม่” หมายถึง ไม่สามารถนับได้ ความหมายของโคลงน่าจะหมายความว่า เศษพระบารมีมีมากล้นเหลือคณานับจนไม่สามารถที่จะนับได้

“อคาอดาชเกื้อ	กลเกลียว
เรียมไฟกลืนเผื่อเกลียว	สวาดไว้
ธาตาดอดใจเกลียว	เฉลาแม่ มาฤ
ยังปานนี้้องไท้	เลิศแล้ลงสร้า”

(จินตตามณี เล่ม 1, หน้า 60)

จากข้อมูลข้างต้น คำว่า “ฤ” น่าจะทำหน้าที่เป็นคำสร้อยหรือคำลงท้ายวรรคของโคลง โคลงบทนี้น่าจะมีความหมายกล่าวถึงการเปรียบเทียบความงามของหญิงสาวว่ามีมากมาย จากข้อมูลนี้ทำให้เห็นว่า คำว่า “ฤ” มักนิยมใช้เป็นคำลงท้ายวรรคในโคลงกลอนเพื่อทำให้โคลงกลอนไพเราะมากขึ้น

“หย่างว่าแรกนั้นอัก	ชรเจ็ก จินยวน
ตัวมากนักรู้เด็ก	จักรู้
ยุ่มย่ามใหญ่ไม่เล็ก	ดั่งผัก ชินา
ลูกศิษศึกษาสู้	สับสิ้นสปี ๗”

(จินตตามณี เล่ม 1, หน้า 81)

จากข้อมูลข้างต้นคำว่า “ฤ” น่าจะมีความหมายว่า “หรือ” ข้อมูลข้างต้นน่าจะมีความหมายว่า ตัวอักษรนี้มีมากมาย ดังนั้น เด็ก ๆ ต้องตั้งใจเรียนและไม่ทำอะไรแบบหนักไม่เอา เบาไม่สู้

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

สมัยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นคำว่า “ฤ” มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1. ใช้ในความหมายอุปลักษณะ 2. ใช้คำว่า “ฤ” เสมือนเป็นคำเชื่อมโดยมีในความหมายว่า “เหตุใด” “ดังนั้น” 3. ใช้เป็นคำสร้อยและไม่มีความหมายที่ชัดเจน และ 4. ใช้ในความหมายที่แปลว่า “ได้” ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างข้อมูลต่อไปนี้

“ประกอบด้วยรู้พลข้างมาเป็นกษัตริย์อันสูงใหญ่ ดังฤจะมาคิดขบถดังนี้เล่า”

(ราชาธิราช, หน้า 29-30)

ข้อมูลข้างต้นมีบริบทเกี่ยวข้องกับการรบ จากข้อมูลข้างต้นพบว่าการปรากฏใช้คำว่า “ฤ” ร่วมกับคำว่า “ดัง” เป็นคำว่า “ดังฤ” เหมือนในสมัยสุโขทัย แต่น่าจะมีความหมายเปลี่ยนแปลงไปจากในสมัยสุโขทัย โดยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพบว่า “ดังฤ” น่าจะมีความหมายว่า “เหตุใด”

“เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายย่อมกระทำสักการบูชา ดังฤใครจะรู้วันไว้แต่ผู้มีปัญญาจึงจะรู้ได้”

(ราชาธิราช, หน้า 717)

จากข้อมูลข้างต้นพบว่าคำว่า “ฤ” ใช้ร่วมกับคำว่า “ตั้ง” แต่คำว่า “ตั้งฤ” ในตัวอย่างนี้มีความหมายว่า “ตั้งนั้น” ข้อมูลข้างต้นน่าจะแปลว่า การสักการะบูชาเป็นเรื่องปกติทั้งของเทวดาและมนุษย์ ดังนั้นบุคคลผู้ที่รู้ได้จะต้องเป็นผู้วิเศษและผู้มีปัญญานั้น

“สมบุรณ์สมบัติอ่าง	ไอศวรรย์ อินทร์เอย
ร้อยโอษฐ์ภูมราพรณ	พราถ้วน
สิบสองพระคลังอนันต์	อนเกราช ทรัพย์แฮ
สรรพสิ่งศฤงฆารล้วน	เลศพันแผ่นฤฯ”

(จินตตามณีเล่ม 2, หน้า 104)

จากข้อมูลข้างต้นพบว่าคำว่า “ฤ” น่าจะไม่มี ความหมายโดยตรงแต่ใช้เป็นคำสร้อยเพื่อแสดงวรรณศิลป์ในบทประพันธ์ประเภทร้อยกรอง แต่ในที่นี้ความหมายหลักน่าจะอยู่ที่คำว่า “โอษฐ์” ซึ่งมีความหมายว่า “ปาก”

“เนืองนองมวณูมาตย์ผู้	บริบาล บดินทร์ฤ
สองฝ่ายฝ่ายทหารหาญ	ศึกแผ้ว
พลเรือนรอบราชการ	ผดุงโคก ภูลพ่อ
ฉกต่งขุนคลังแก้ว	กอบทั้งขุนพลฯ”

(จินตตามณี เล่ม 2, หน้า 104)

จากข้อมูลข้างต้นพบว่าคำว่า “ฤ” น่าจะไม่มี ความหมายที่ชัดเจนแต่ใช้เป็นคำสร้อยเพื่อแสดงวรรณศิลป์ในบทประพันธ์ประเภทร้อยกรอง

“พลธรรณแหะเกล้า	รณรงค์
โรมริปูปลงปลง	ชีพม้วย
รถยนต์ยี่รถทรง	อำมเรศ แลฤ
อาโอโอภาษด้วย	ประดับแก้วแกมกาญจน์ ฯ”

(จินตตามณี เล่ม 2, หน้า 105)

จากข้อมูลข้างต้นพบว่าคำว่า “ฤ” น่าจะไม่มี ความหมายที่ชัดเจนแต่ใช้เป็นคำสร้อยเพื่อแสดงวรรณศิลป์ในบทประพันธ์ประเภทร้อยกรอง

“บริยัตติรถท้าวทั้ง	บาฬี ธรรมณ
สบสิ่งสรรพคำภีร์	เลศล้วน
หลายฉบับบนเอนกมี	จบเสร็จ สิ้นนา
แปดหมื่นสี่พันถ้วน	บอกเบื้องธรรมชั้นธ”

(จินตตามณีเล่ม 2, หน้า 107)

จากข้อมูลข้างต้นพบว่าคำว่า “ฤ” น่าจะไม่มี ความหมายที่ชัดเจนแต่ใช้เป็นคำสร้อยเพื่อแสดงวรรณศิลป์ในบทประพันธ์ประเภทร้อยกรอง

“งามยศยศยิ่งด้าว	ไต่ทัน เทียบณ
งามทุกสิ่งไอศวรรย์	เลศผู้

งามพระกรุณาบรร
งามกุศลกอบกู้

พลัซทั่ว ธเรศนา
ก่อสร้างสืบแสง ฯ”

(จินตามณีเล่ม 2, หน้า 106)

ข้อมูลข้างต้นมีบริบทเกี่ยวข้องกับการกล่าวถึงความงาม ความมีเมตตาและความดี จากข้อมูลข้างต้นพบว่าคำว่า “ฤ” น่าจะมีความหมายเทียบได้กับคำว่า “ได้” ความหมายของข้อมูลข้างต้นน่าจะแปลว่า งามจนไม่สามารถมีสิ่งใดเทียบได้

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

คำว่า “ฤ” มีความหมายแตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย เช่น มีความหมายเชิงอุปลักษณ์ รายละเอียดความหมายของคำว่า “ฤ” ในแต่ละยุคสมัยมีรายละเอียดดังตาราง 2

ตาราง 2 แสดงความหมายของ “ฤ” ในสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ความหมายของ “ฤ”	สมัยสุโขทัย	สมัยอยุธยา	สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
1. มีความหมายเชิงอุปลักษณ์	/	/	/
2. มีความหมายว่า “เช่นนั้น” “ก็เป็นเช่นนั้นเอง”	/		
3. มีความหมายว่า “ไม่”		/	
4. มีความหมายบ่งชี้ว่าเหตุการณ์ยังไม่จบ เหตุการณ์ยังคงดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่อง		/	
5. มีความหมายไม่ชัดเจนแต่ใช้เป็นคำสร้อยในวรรณกรรม		/	/
6. มีความหมายว่า “หรือ”		/	
7. มีความหมายว่า “เหตุใด”			/
8. มีความหมายว่า “ดังนั้น”			/
9. มีความหมายว่า “ได้”			/
รวม	2	5	5

จากตาราง 2 แสดงให้เห็นว่าคำว่า “ฤ” มีความหมาย 5 ความหมายในสมัยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รองลงมาได้แก่ในสมัยสุโขทัย คำว่า “ฤ” มีเพียง 2 ความหมายเท่านั้น ได้แก่ มีความหมายเชิงอุปลักษณ์ และมีความหมายว่า “เช่นนั้น” “ก็เป็นเช่นนั้นเอง”

ผลการศึกษาเป็นข้อมูลหนึ่งที่น่าจะเป็นหลักฐานเพื่อแสดงให้เห็นได้ว่าคำว่า “ฤ” มีการใช้ตรงกับความหมายที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้คำจำกัดความเอาไว้ว่า คำว่า “ฤ” หมายถึง “หรือ, อะไรวะ, ไม่ใช่” อย่างไรก็ตามคำว่า “ฤ” อาจมีความหมายมากกว่าที่ปรากฏในงานวิจัยนี้และอาจอยู่นอกขอบเขตที่งานวิจัยนี้ได้ศึกษา เช่น อาจปรากฏความหมายอื่นๆในแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ที่งานวิจัยนี้ไม่ได้ศึกษา อีกทั้งการตีความหมายคำว่า “ฤ” ในงานวิจัยนี้อาจมีข้อผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อนไปจากความหมายจริง ๆ ในยุคสมัยเหล่านั้นก็เป็นได้

ผลการศึกษาทำให้เห็นว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านความหมายของคำว่า “ฤ” มีการเปลี่ยนแปลงทางความหมายตรงกับที่ Crowley (1987) ได้กล่าวไว้ แต่ไม่ได้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านความหมายครบทุกรูปแบบตามแนวคิดทฤษฎี เนื่องจากไม่พบการเปลี่ยนแปลงทางความหมายประเภทแคบเข้า ประเด็นด้านกระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านความหมายที่เกิดขึ้นในงานวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับที่ ศิริพร ปัญญาเมธิกุล ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางความหมายไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางความหมายนั้นสามารถแบ่งได้ 2 แนวทาง คือ การรู้ออกของภาษา และการรู้เข้าของภาษา (ศิริพร ปัญญาเมธิกุล, 2549) และตรงกับที่ ราตรี แจ่มนิยม (2546) ได้กล่าวไว้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางความหมาย ประกอบด้วย การเกิดความหมายทั่วไป การคงความหมายเดิม การที่ความหมายเดิมจางลง และการขยายขอบเขตเชิงอุปลักษณ์ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงความหมายจากรูปธรรมไปเป็นนามธรรม โดยกระบวนการทั้งหมดจะมีการเปลี่ยนแปลงแบบทิศทางเดียวและค่อยเป็นค่อยไป

ผลการศึกษาอาจเป็นหลักฐานหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ฤ” ได้อย่างไรก็ตามผลการศึกษาครั้งนี้ไม่ได้แสดงหลักฐานให้เห็นว่าเหตุปัจจัยใดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเหล่านั้น กรณีดังกล่าวนี้นักภาษาศาสตร์ดังเช่น น้ำทิพย์ ภิคารวัฒน์ มีมุมมองว่าภาษาจะเปลี่ยนแปลงไปได้นั้นมีหลายปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง ทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง เช่น มีการติดต่อกับต่างประเทศ การโยกย้ายถิ่นฐาน รวมถึงค่านิยมทางสังคม และอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ คือ ปัจจัยจากตัวผู้ใช้ภาษาเองซึ่งอาจเกิดจากต้องการความสะดวกในการออกเสียง และมักเป็นไปในกรณีที่ผู้ใช้ภาษารับว่ากำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในภาษาหรืออาจเป็นกรณีการที่ผู้ใช้ภาษาไม่ทราบและไม่ได้ตระหนักว่าภาษากำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงก็ได้ (น้ำทิพย์ ภิคารวัฒน์, 2541) ประเด็นดังกล่าวนี้สอดคล้องกับ วริษา กมลนาวัน (2554) ที่ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของภาษาไว้ว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในภาษา คือ การออกเสียงตามสบาย เช่น การออกเสียง ร เรือ เป็น ล ลิง นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น ปัจจัยการจากการเทียบแบบ เป็นต้น อย่างไรก็ตามสำหรับเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความหมายจำเป็นต้องศึกษาต่อไปในอนาคตโดยการเพิ่มมิติการศึกษาเข้าไปในระเบียบวิธีวิจัย เช่น มีการสัมภาษณ์นักวิชาการด้านการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงประวัติเพิ่มเติมถึงความน่าจะเป็นของเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางความหมายของคำว่า “ฤ”

แม้ว่างานวิจัยเรื่องนี้จะเน้นการศึกษาด้านการเปลี่ยนแปลงทางความหมายแต่ผลการศึกษาที่ยังสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้านวากยสัมพันธ์บางประการด้วย เช่น ถ้าพิจารณาจากเกณฑ์การปรากฏร่วมจะพบว่า คำว่า “ฤ” มักปรากฏร่วมกับคำนามโดยอาจอยู่หน้าหรือหลังคำนามก็ได้ โดยที่คำนามนั้นๆ อาจเป็นคำที่แสดงความหมายในเชิงการอุปลักษณ์ เช่น ปรากฏร่วมกับคำว่า “ดัง” แต่ถ้าพิจารณาด้านการเปลี่ยนแปลงของหมวดคำร่วมด้วยจะพบว่า การเปลี่ยนแปลงด้านวากยสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมีกระบวนการร่วมกันระหว่างกระบวนการวิเคราะห์ใหม่จึงทำให้เกิดกระบวนการสูญเสียคุณสมบัติประจำหมวดคำเกิดขึ้น แต่การศึกษาครั้งนี้ยังไม่สามารถสรุปได้ว่าคำว่า “ฤ” มีการเปลี่ยนแปลงด้านวากยสัมพันธ์ในเชิงลึกอย่างไร ดังนั้นการศึกษาคำว่า “ฤ” จึงควรมีการศึกษาในมิติอื่น ๆ ให้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น เช่น การเปลี่ยนแปลงทางวากยสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของคำที่ปรากฏร่วมกันกับคำว่า “ฤ”

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รศ.ดร.พุทธชาติ โปธิบาล อาจารย์ผู้มอบความรู้ด้านภาษาศาสตร์แก่ข้าพเจ้า อีกทั้งยังเป็นแรงบันดาลใจให้ข้าพเจ้าสนใจทำงานวิจัยเรื่องนี้เมื่อครั้งข้าพเจ้าได้ศึกษารายวิชาภาษาศาสตร์เชิงประวัติ ข้าพเจ้ามีมุมมองว่าควรนำงานวิจัยนี้มาเผยแพร่ เนื่องจากอาจจะเป็นประโยชน์ต่อการวิชาการอยู่บ้างและอาจจะเป็นประโยชน์กับผู้ที่สนใจศึกษาภาษาศาสตร์เชิงประวัติไม่มากนัก

รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2512). *จินตตามณี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา.
- คณาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2554). *ภาษาศาสตร์เบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โครงการวรรณกรรมอาเซียน สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2562). *จินตตามณีเล่ม 1-2 ฉบับพระเจ้าบรมโกศ*. (หนังสือหายากอิเล็กทรอนิกส์)สืบค้น 15 มิถุนายน 2563, จาก http://www.car.chula.ac.th/rarebook/book/54_265/mobile/index.html
- เจ้าพระยาพระคลัง (หน). (2513). *ราชาธิราช*. ธนบุรี: อมรการพิมพ์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2553). *วิวัฒนาการภาษาไทยและอักษรไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- น้อมนิจ วงศ์สุทธิธรรม. (2534). *วรรณคดีสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- น้ำทิพย์ ภิงคารวัฒน์. (2541). *การเปลี่ยนแปลงของภาษา ภาษาอังกฤษผ่านกาลเวลา*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ ลำดับที่ 35 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิทยาวัฒน์ พิตยาภรณ์ และคณะ. (2559). การกำหนดสมัยของการยวขึ้นของสระภาษาไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 23(1), 70-102.
- พุทธชาติ ธัญญยานนท์. (2536). *การเกิดความต่างด้านความสั้นยาวของสระกลางและสระต่ำในภาษาไทย*. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คพับลิเคชั่น.
- ราตรี แจ่มนิยม. (2546). *การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของคำกริยาที่กลายเป็นคำไวยากรณ์ในภาษาไทย*. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- วิรัช กมลนาวัน. (2554). ระบบข้อความ. ใน *ภาษาศาสตร์เบื้องต้น*. ปทุมธานี: ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริพร ปัญญาเมธิกุล. (2549). *การศึกษาความหมาย*. กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- สิทธิ พิณภูวดล. (2542). *ลิลิตพระลอวรรณกรรมสมัยอยุธยา*. ฉบับแปล. กรุงเทพฯ:โครงการวรรณกรรมอาเซียน.
- Crowley, T. (1987). *An Introduction to Historical Linguistics*. Papua New Guinea: University of Papua New Guinea Press.